

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

راهبردهای راهنمایی و مشاوره مؤثر و کارآمد در مدارس

مریم دره زرشکی^۱

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره توانبخشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، Maryam.d19830115@gmail.com

چکیده

آموزش و پرورش از مهمترین نهادهای اجتماعی می باشد. در واقع کیفیت فعالیت سایر نهادهای اجتماعی تا اندازه زیادی به چگونگی عملکرد آموزش و پرورش بستگی دارد. نیاز آدمی به انسانهای خردمند و با بصیرت که او را راهنما و مشاور باشند، نیازی دائمی است. نگاه گسترده به نقش آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در فعلیت بخشیدن به امکانات بالقوه و ذاتی دانش آموزان، انتقال اندوخته تجارب گذشتگان، ارائه ارزشهای مطلوب، افزایش معلومات و ایجاد مهارت‌های لازم در دانش آموزان، برای زندگی و بالاخره تسهیل مسیر حرکت وجودی کودکان و نوجوانان به سوی کمال، اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می‌دهد. نیاز کودکان و نوجوانان به افرادی خردمند و با بصیرت که آنها را راهنمایی کنند، نیازی دائمی است. در این راستا برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت و رشد شخصیت کودکان و نوجوانان باید از خدمات راهنمایی و مشاوره به خوبی استفاده کرد. نقش راهنمایی در آموزش و پرورش به حدی است، که عده ای از صاحب نظران آن را به نوعی تعلیم و تربیت گفته‌اند و بعضی راهنمایی را تسهیل کننده جریان تعلیم و تربیت می‌دانند. لذا هدف از این پژوهش بررسی راهبردهای مشاوره مؤثر و کارآمد در مدارس می باشد و در این راستا از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است و گردآوری داده ها عمدتاً از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه ای می باشد.

واژه‌های کلیدی

راهنمایی و مشاوره، آموزش و پرورش، مدارس، کودکان و نوجوانان، پیشرفت تحصیلی.

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

۱. مقدمه

پیشرفت موضوعی است که در حال حاضر مورد توجه تمامی کشورهای جهان بوده است و هر ساله مقدار زیادی از بودجه جوامع صرف تحصیل کودکان و نوجوانان می‌شود و پژوهش‌های زیادی به بررسی عوامل مختلفی که می‌توانند بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر داشته باشند، صورت گرفته است، مانند خانواده، محیط زندگی، مدرسه و مهارت‌های آموزشی اختصاص یافته است. پیشرفت تحصیلی یکی از متغیرهای اصلی آموزش و پرورش است و میتوان از آن به عنوان شاخص عمده سنجش کیفیت آموزش و پرورش یاد کرد. پیشرفت تحصیلی بیانگر میزان دستیابی به استانداردها و اهداف آموزشی است. [۱۰] در حال حاضر با توجه به استعدادهای خوبی که در دانش‌آموزان وجود دارد، به نظر می‌رسد این هدف در آموزش و پرورش تحقق نیافته است. قبل از تفکر دربارهٔ مدرسه و نظام آموزش و پرورش باید به این مسئله توجه نمود که مدرسه کجاست و چه وظایفی دارد. این سؤال چشم انداز و مقصد حرکت را مشخص می‌سازد. لذا فرایندها و اقدامات نیل به چنین هدفی نیز تابعی از پاسخ سؤال فوق خواهد بود. اگر آموزش و پرورش و مدرسه را خاستگاه و تجلی‌گاه علم و دانش، اخلاق و کردار و مهارت‌های زندگی بدانیم و چنین وظیفهٔ راهبردی‌ای برای آن تصور کنیم، آنگاه سؤال و مسئلهٔ دیگر این خواهد بود که با چه فرایندها و سازوکارهایی چنین مأموریت و وظیفه‌ای را میتوان از مدرسه انتظار داشت؟ دانش‌آموزان تربیت شده در مدارس باید دارای چه ویژگی‌هایی باشند؟ آیا اگر تنها مفاهیم و دانش‌های حافظه‌ای را بدانند کافی است یا اینکه باید به نگرش و باورهای همچون شناخت خود، شناخت خدا، عبادت خدا و توانایی‌هایی چون مهارت‌های حل مسئله، تصمیم‌گیری، یادگیری دانش، تعامل اجتماعی و غیره دست پیدا کنند.

راهنمایی و مشاوره یعنی ارائه راه و روش و نشان دادن آن، به منظور رسانیدن فرد یا افرادی به مقصد و هدف است. به عبارت دیگر، راهنمایی و کمک کردن به فرد یا اشخاص برای شناختن راه و مسیر خود و محیط، به منظور رسیدن به منزل و مقصود را، راهنمایی و مشاوره می‌گویند. شایع‌ترین کلمه مقابل «راهنمایی»، ضلالت و گمراهی است. شناخت راه درست و صحیح از میان راههای مختلف، به وسیله بهره‌گیری از خرد و عقل خود و دیگران و تعالیم انبیاء و ائمه معصومین (ع) وظیفه و تکلیفی سخت و مشکلی است که هر کسی موفق به آن نخواهد بود. یکی از فرایندهای کیفیت‌ساز در مدرسه، فرایند راهنمایی و مشاوره است. به زبان دیگر، رشد اندیشه و تفکر دانش‌آموزان بر هدایت و راهنمایی استوار است و مدارس این مهم را به عهده دارند. بر همین اساس، در تمام مؤلفه‌ها و فرایندهای درون مدرسه باید رویکرد راهنمایی و هدایت وجود داشته باشد. در مدرسه مدیران، معلمان و همهٔ عوامل انسانی در جهت راهنمایی و هدایت تحصیلی دانش‌آموزان فعالیت می‌کنند. فرض بر این است که دانش‌آموزان توانایی‌ها و ظرفیت‌های زیادی دارند که باید زمینه و بستر را برای رشد آنها فراهم کرد و مراقبت نمود تا براساس تفکر و تجربه به یافته‌های جدید دست پیدا کنند. این باور نیازمند یک نظام مشاوره‌ای مطلوب است و اگر این فرایند در مدارس دچار مشکل باشد، در نیل به اهداف فوق موفق نخواهند بود. امروزه یکی از مهارت‌های اساسی معلمان، مهارت‌های راهنمایی و مشاوره‌ای است؛ یعنی آنان باید صلاحیت‌های کافی جهت ایجاد بسترهای مناسب برای رشد را داشته باشند، محیط را بسامان نمایند و شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان را تسهیل کنند. لذا معلمان رکن اصلی مشاوره و راهنمایی هستند و بهترین موقعیت را برای این امر دارند.

۲. سوالات تحقیق

- دانش‌آموزان تربیت شده در مدارس باید دارای چه ویژگی‌هایی باشند؟
- مهارت‌ها و صلاحیت‌های معلمان جهت مشاوره و راهنمایی دانش‌آموزان چیست؟
- راهبردهای بهبود فرایند راهنمایی و مشاوره در مدارس چیست؟

۳. روش تحقیق

در این پژوهش ابتدا مطالعات کتابخانه‌ای پیش‌زمینه شناخت ما را نسبت به پرسش تحقیق فراهم می‌نماید؛ سپس با متد نوع "توصیفی-تحلیلی" به مرور و واکاوی و ترکیب مطالعات موجود در رابطه با موضوع مورد بررسی پرداخته می‌شود. این تحقیق از لحاظ نوع، پژوهشی "کیفی و کاربردی" می‌باشد. همچنین از لحاظ نوع مطالعه، پژوهش کتابخانه‌ای است که از اسناد کتابخانه‌ای شامل مقالات، کتاب‌ها برای مطالعه استفاده شده است.

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

۴. تاملی در باب مفهوم هدایت و راهنمایی

اولین تقاضای انسان از خداوند متعال هدایت و راهنمایی است. بعد از تسلیم در برابر پروردگار و رسیدن به مرحله عبودیت و استعانت و استمداد از ذات حق تعالی نخستین درخواست و تقاضای عبد و بنده خدا این است که او را به راه راست هدایت فرماید، آنجا که بایستی روزی ده مرتبه همراه با عرض عبودیت این تقاضا را تکرار کرد: «إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»؛ یعنی ما را به راه پاکی و نیکی، راه عدل و داد، راه ایمان و عمل صالح، هدایت فرما تا خداوندی که همه نعمتها را به ما ارزانی داشته، نعمت هدایت و راهنمایی نیز بر آن بیفزاید. از بررسی آیات قرآن کریم بر می‌آید که صراط مستقیم، همان آئین خداپرستی و دین حق و پایبندی به دستورات خداوند است. در آیات سوره بقره، به اختصاص هدایت قرآن برای با تقواها اشاره شده و در آیات دیگر نیز بر گمراهی اجباری کافران و مهر نهادن خداوند بر دل آنان تأکید شده است. در این راستا پیامبر (ص) نیز فرمودند: صراط مستقیم، صراط انبیاء است، همان‌هایی که مشمول نعمت‌های خداوند شدند. [۳]

در قرآن کریم، هدایت به معنای راه نمودن و ارشاد به چند نوع تعبیر شده است:

- ارشاد و راهنمایی. این نوع هدایت برای همه بندگان خواه توحید گرا و سپاس گزار نعمت‌های او و یا شرک گرا و ناسپاس به نعمت‌های او آمده است.

- هدایت یا مهر فزون تر. در این نوع هدایت، لطف و مهر بیشتر پروردگار، به بندگان خاص اوست که به راهیابی بیشتر و بهتر در راه حق و عدالت می‌انجامد.

- رسیدن به واقعیت. رسیدن به هدفها و واقعیتها برای آنان که ایمان آوردند و کارهای شایسته انجام دادند.

- حکم به هدایت. در این نوع هدایت خدای بزرگ به هدایت برخی حکم می‌کند و راه یافتن آنان را گواهی می‌دهد.

- فراهم ساختن مقدمات. نوع دیگری از هدایت است که خداوند مقدمات هدایت و نجات را برای فرد یا جامعه‌ای فراهم می‌سازد و آنان چیزهایی را می‌فهمند که به تدریج به سوی ایمان، رهبری و هدایت می‌شوند.

همچنین در قرآن کریم از چهار نوع هدایت صحبت شده است که عبارتند از:

الف- هدایت تکوینی عام

این هدایت، همان نظام و سازمان خلقت است که خداوند موجودات را طبق آن آفریده، به طوری که تمام هستی، هماهنگ و متحد، به سوی غایتی در حرکت و تکاپویند؛ در برابر این هدایت، هیچ گونه ضلالتی وجود ندارد.

ب- هدایت تکوینی خاص (اولی)

این هدایت؛ هدایت همه انسانها از طریق عقل و فطرت، به سمت یک سری از حقایق و اصول و ارزش‌هاست. چنین هدایتی چند خصوصیت دارد که عبارتند از:

- منحصر به انسانها است.

- در میان انسانها عمومی و استثنا ناپذیر است.

- ذاتی و درون است.

- در برابر آن، هیچ گونه ضلالتی نیست؛ یعنی خداوند، هیچ کس را با فطرت خداگریز و عقلی گمراه کننده، نیافریده است.

ج- هدایت تشریحی عام

این گونه هدایت، مخصوص انسان و طایفه جن می‌باشد؛ زیرا تشریح و قانون‌گذاری، در ظرف اختیار و توان کنش‌های انتخابی و گزینش، موضوعیت دارد و بدون آن، بی‌معناست. چنین هدایتی نیز از نظر قرآن در ظرف خود فراگیر و همگانی است؛ یعنی خداوند پیامبران را

برای همه انسان‌ها فرستاده و کتاب آسمانی خود را برای جمیع بشر، نازل کرده است. در برابر این گونه هدایت نیز هیچ ضلالتی نیست؛ زیرا ضلالت تشریحی به این معناست که نعوذ بالله خداوند، پیامبرانی را هم برای گمراه سازی برخی از مردم، مبعوث سازد و معارف و احکام و قوانین گمراه کننده‌ای بر آنان نازل کند؛ در حالی که خداوند، هرگز چنین نمی‌کند و از او، جز سخن حق، نازل نمی‌شود.

د- هدایت تکوینی پاداشی (ثانوی)

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

این هدایت، مخصوص مؤمنان است؛ یعنی کسانی که با اختیار خویش، در برابر هدایت رسولان الهی و نورافشانی های عقل و فطرت، تسلیم شدند و خداوند باب هدایت دیگری را برتر از هدایت های قسم پیشین، برای آنان می گشاید و به عبارت دیگر، چون آنان با اختیار خود از هدایت های مراتب پیشین استفاده می کنند، به این هدایت، راه می یابند. به همین دلیل، این نوع هدایت را پاداشی و ثانوی (یعنی مترتب بر پذیرش هدایت های اولی)، می نامند. فرق اساسی این هدایت با مراتب قبلی، آن است که وجه غالب آنها، جنبه راهنمایی (ارائه طریق) داشت؛ ولی این مرتبه، افزون بر آن، خاصیت راهبردی (ایصال الی المطلوب) نیز دارد و چه بسا منظور از آیه دوم سوره بقره که این قرآن، هدایت گر متقین می باشد، مراتب اولیه این نوع هدایت پاداشی می باشد؛ یعنی اگر چه قرآن برای هدایت همه انسان ها نازل شده، اما پرهیزگاران و متقیان از آن بهره مند می شوند و اینان نیز با مداومت بر ایمان، نماز و انفاق، به مرتبه عالی هدایت پاداشی می رسند که در آیه ۵ سوره بقره، به آن اشاره شده است؛ «أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ...»؛ آنان برخوردار از هدایتی از سوی پروردگار خویشند و آنان، همان رستگارانند. [۱]

۱.۴. اهداف هدایت و راهنمایی از دیدگاه اسلام

به طور طبیعی هر فعل، رفتار و عملی که انسان انجام می دهد بدون غایت، هدف و منظور عقلایی نیست و «هدایت» که مقوله ای در قلمرو رشد و تعالی انسان ها است، مسلماً بدون هدف و مقصود و غرض نبوده و تصور آن بدون مقصود بسیار بعید است و یا ناممکن. در این راستا به بعضی از اهداف «هدایت و راهنمایی» اشاره می شود:

الف) زنده کردن (احیاء)

قرآن کریم از هدایت انسان ها با تعبیر «احیاء» یاد نموده است. یعنی هدایت و راهنمایی بشر به منزله حیات بخشیدن به او و زنده نمودن است، آنجا که فرموده اند: «و هر کس، انسانی را حیات ببخشد چنان است که همه مردم را زنده و حیات بخشیده است.» امام صادق (ع) در مورد معنا و مفهوم آیه مذکور فرمودند: «یعنی این که هر کسی که انسانی را از گمراهی و انحراف به سوی هدایت و مسیر درست راهنمایی کند گویی او را زنده کرده و حیات بخشیده است و بر عکس هر کسی که انسانی را به سوی انحراف ببرد گویی او را کشته است.» [۴] بنابراین مهمترین پیامد و نتیجه هدایت بشر، حیات و زندگی سالم اوست.

ب) رسیدن به پاداش عظیم

یکی دیگر از اهداف «هدایت» رسیدن به پاداش و ثواب فراوان و تحصیل رضایت خداوند است. هنگامی که پیامبر (ص) علی ابن ابی طالب (ع) را به یمن فرستادند به منظور تبلیغ اسلام و هدایت مردم، فرمودند: «ای علی هرگز با احدی جنگ نکن، مگر این که قبلاً او را به مسیر حق و هدایت دعوت کرده باشید و به خدا سوگند اگر خداوند به وسیله تو و با دست تو انسانی را «هدایت» کند برای تو بهتر است از آنچه که آفتاب بر آن طلوع و غروب می کند و تو بر او (انسان هدایت شده) برای همیشه ولایت داری.»

ج) اصلاح

یکی دیگر از اهداف «هدایت» اصلاح فرد بوده که متعاقب آن اصلاح و رستگاری جامعه فراهم می شود، زیرا هدایت و ارتقاء دانش در پرتو تعلیم و صلاح فرد و فلاح جامعه و سعادت جهانی انسان ها را به ارمان می آورد. حضرت علی (ع) فرمودند: «علم و دانش و تعلیمی که تو را اصلاح نکند، گمراهی است.» بنابراین، دانش، لازمه هدایت است و هدایت به منظور اصلاح و رشد و تعالی و تأمین سعادت است.

د) پیمودن مسیر رشد و ترقی

در پرتو هدایت، مسیر حق و حقیقت روشن می شود، عالمان و دانشمندان عامل که مردم از مشاهده عملکرد آنها هدایت می شوند و باعث راهنمایی و هدایت عملی آنها می گردند، خود به درجات عالی رسیده و در مسیر تعالی و هدایت مضاعف قرار می گیرند به طوری که امام باقر (ع) فرمودند: «عالم و دانشمندی که مردم از علم و حکمت او بهره مند و هدایت می شوند، ارزش او و درجات او بالاتر از هفتاد هزار عابد و زاهدی است که تأثیری در رشد و ترقی و هدایت افراد ندارد.»

ه) رسیدن به قرب الهی

هدف نهایی و غایی هدایت و تربیت انسان ها، رسیدن به قرب الهی است. به عبارت دیگر، هدف غایی که حقیقتی بی نهایت و در بر گیرنده تمام ارزش ها است. در واقع، همان خداوند متعال است که بی نهایت و کامل بوده و منظور از محوریت خداوند و هدف بودن او،

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

این است که در متن زندگی مان حضور دارد و استمرار حضور او احساس می‌شود، هدف غایی هدایت و تربیت در هر دینی کمال مطلوب انسان است و باید همه فعالیت‌ها و اعمال او متأثر از آن باشد.

۵. تبیین مفهوم راهنمایی و مشاوره

راهنمایی به معنای لغوی به معنای هدایت و رهبری کردن است. راهنمایی به عنوان یک مفهوم نظری کمک به فرد در زمینه‌ای مشخص و از دیدگاه معینی است. راهنمایی به عنوان یک امر تربیتی، مجموعه‌ای از تلاش‌ها و کوشش‌هایی است که دانش‌آموزان را در بهتر شناختن خویش در تمامی ابعاد وجودیشان یاری می‌دهد. راهنمایی به عنوان یک خدمت تربیتی به مجموعه روش‌ها و جریان‌های اطلاق می‌گردد که از طریق ایجاد رابطه یاری‌دهنده نهایتاً به حل مشکل دانش‌آموز می‌انجامد. [۲] به طور کلی راهنمایی جریان یاری‌دهنده‌ای است که از طریق یک سلسله فعالیت‌های منظم و سازمان‌یافته به رشد متعادل و همه‌جانبه دانش‌آموز می‌انجامد و موجبات به‌کارگیری حداکثر توانایی‌های بالقوه فرد را در نظام آموزش و پرورش فراهم می‌آورد. از این دیدگاه، راهنمایی و آموزش و پرورش تفکیک‌ناپذیرند و راهنمایی، رشد دانش‌آموزان را تسریع و تسهیل می‌کند. مفاهیمی که در راهنمایی به کار برده شده است، از تنوع دیدگاهی، بخش عظیمی از فرایند تعلیم و تربیت را شامل می‌شود. گزاره‌های ذیل مؤید این موضوع است:

- راهنمایی بخشی از کل جریان تعلیم و تربیت بطور اعم و مدرسه بطور اخص است.

- راهنمایی یک سلسله خدمات و کوشش‌های منظم و سازمان‌یافته است.

- منظور از راهنمایی فرد، کمک به تصمیم‌گیری آگاهانه و عاقلانه و قرار گرفتن در مسیر رشد و پرورش قوه قضاوت است.

چنانچه راهنمایی را دایره عظیمی از فعالیت‌های تربیتی در آموزش و پرورش بدانیم، مشاوره به عنوان دایره کوچکتری در قلب آن دایره عظیم جای دارد. به عبارت دیگر یکی از مهمترین خدمات راهنمایی، خدمت مشاوره است. مشاوره به معنی رای و نظر دیگری را در انجام کاری خواستن است. به نظر «پاترسون» مشاوره جریانی است که در آن وجود ارتباط خاص بین مراجع و مشاور ضرورت دارد. مراجع معمولاً با مسئله و مشکلی عاطفی مواجه است و مشاور در ارائه راه حل برای حل مشکلات عاطفی تخصص دارد. پاترسون مشاوره را یکی از خدمات راهنمایی می‌شمارد و ارائه اطلاعات صرف و پند دادن و تلقین عقاید، مشاوره به حساب نمی‌آید. تعریف مشاوره از دیدگاه «بورکس و استفلر» عبارت است از رابطه حرفه‌ای بین یک مشاور آموزش‌دیده و یک مراجع. این رابطه معمولاً میان دو نفر است، اگر چه گاهی مواقع با بیش از دو نفر صورت می‌گیرد. [۵]

سطوح مختلف مشاوره در مدارس عبارتند از:

- سطح ۱- استفاده از مهارت‌های مشاوره در کلاس درس به منظور فراهم نمودن محیط یادگیری مثبت و رشد عزت نفس دانش‌آموزان.
- سطح ۲- استفاده از مهارت‌های مشاوره توسط معلم ویژه برای کمک به دانش‌آموزان در جهت حل مشکلات روزمره و علاوه بر آن استفاده از مهارت‌های مشاوره برای تسهیل فعالیت‌های گروهی به عنوان بخشی از برنامه تعلیم و تربیت فردی و اجتماعی مدرسه.
- سطح ۳- مشاوره فردی یا گروهی در مدرسه توسط یک متخصص آموزش‌دیده که می‌تواند مشاور مدرسه با مشاور راهنمای معلم ثابت کلاس یا یک معلم با تجربه باشد که نقش رهبری برنامه‌های هدایتی مدرسه را بر عهده دارد.
- سطح ۴- فرایندهای ارجاع برای کمک به دانش‌آموزان در جهت استفاده از خدمات تخصصی بیرون از مدرسه مانند روانشناسان و روان‌پزشکان.

۱.۵. جایگاه راهنمایی و مشاوره در مدارس

همزمان با تغییرات نظام آموزشی در ایران، به راهنمایی و مشاوره نیز توجه شده است. با تصویب سند تحول بنیادین، در بخش فلسفه و مبانی نظری آن، «راهنمایی و مشاوره»، ناظر به جریان معین و مکمل اصل جریان تربیت و شامل ابعادی همچون اهداف، عاملان، مخاطبان، روشها و ابزار راهنمایی و مشاوره تلقی شده است [۷] که از پیش دبستانی آغاز و تا پایان دوره متوسطه با هدف تسهیل فرایند دستیابی مترتبان به مرتبه‌ای از حیات طیبه (زندگی مطلوب فردی و اجتماعی) پیگیری می‌شود. به عبارتی دیگر، راهنمایی و مشاوره

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

مدرسه در حیطه های مختلف مورد توجه نظام تربیت رسمی عمومی است، به گونه ای که «فرایند یاددهی و یادگیری باید با نگاه مشاوره و راهنمایی محور» ساماندهی شود. یکی از دغدغه های مهم آموزش و پرورش کشور مشکل پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مدارس می باشد. تحقیقاتی که در مورد علل عدم پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام گرفته است، یکی از مهمترین علت ها را نداشتن مهارت های تحصیلی و کمبود خدمات مشاوره تحصیلی در مدارس ذکر کرده اند. [۶] عواملی که در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مدارس دارای اهمیت می باشند را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف) عوامل فیزیولوژیکی

ب) عوامل روانشناختی

ج) عوامل محیطی

کاربرد فنون و مهارت های مطالعه و یادگیری باعث می شود: مطالعه آسان تر، سریع تر و لذت بخش تر پیگیری شود. [۸] از مهمترین این مهارت ها می توان به برنامه ریزی، مدیریت زمان، تمرکز حواس، یادداشت برداری، خلاصه کردن، تندخوانی، تقویت حافظه و تست زدن اشاره داشت. در این راستا یکی از راههای کسب فنون و افزایش مهارت های تحصیلی، بهره بردن از مشاوره و راهنمایی است. مشاوره و راهنمایی از جمله عوامل محیطی تأثیرگذار بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان می باشد. نقش مشاور در مدارس، نقشی ضروری و غیر قابل انکار می باشد. مشاور می تواند در زمینه های گوناگون دانش آموزان را برای رسیدن به هدف مورد نظر هدایت کند. آموزش شیوه صحیح مطالعه و تمرین دروس، نحوه استفاده از منابع و یادگیری، یادداشت برداری و خلاصه کردن کتاب از شیوه های اجرایی راهنمایی و مشاوره محسوب می شوند. در مشاوره تحصیلی به دانش آموز کمک می شود تا بتواند دروس و رشته تحصیلی مناسبی را انتخاب کند، از قوانین مدرسه و مقررات آموزشی و امتحانی آگاه گردد و مشکلات درسی خود را مرتفع سازد. در واقع هدف نهایی مشاوره مؤثر و کارآمد در مدارس کسب موفقیت تحصیلی دانش آموزان است. امروزه مشاوره قلب و هسته راهنمایی و از تکنیک ها و فنون موثر در حل آسیب های خانوادگی، اجتماعی، تحصیلی، عاطفی، اخلاقی و غیره می باشد و در کلینیک های روانی، مراکز راهنمایی و مشاوره، سازمان های آموزشی به ویژه مدارس از آن به صورت گسترده، تخصصی و نظام یافته استفاده می کنند. [۹] آموزش و پرورش هر کشور تلاش می کند تا با توجه به توانایی ها و استعدادها دانش آموزان آنان را در زمینه تحصیلی به طور اخص و در زمینه های مختلف زندگی به طور اعم رشد دهد. مشاوره و راهنمایی موجب بازدهی و کارآمدی بیشتر نظام آموزشی، افزایش پیشرفت تحصیلی و کاهش افت تحصیلی و مشکلات رفتاری دانش آموزان می شود. از این رو می توان ادعا کرد که خدمات و فعالیت های مشاوره وسیله ای تسهیل کننده برای رسیدن به هدف های آموزش و پرورش قلمداد می شود.

۶. مهارت ها و صلاحیت های معلمان جهت راهنمایی و مشاوره

معلم مهمترین رکن نظام یادگیری و تربیت است و دانش، مهارت و توانایی های حرفه ای او می تواند تضمین کننده کیفیت آموزش و یادگیری باشد. در این راستا معلمان به مهارت ها و صلاحیت هایی زیر نیاز دارند:

- درک صحیح و عمیق از ماهیت و اهداف درس مورد نظر
- توانایی به کارگیری روشهای فعال، مشارکتی و اکتشافی در یادگیری
- مهارت ایجاد سؤال در ذهن دانش آموز و آموزش روش های تحقیق و پژوهش
- توانایی ساماندهی فعالیت های گروهی در کلاس درس
- مهارت لازم در ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی
- توانایی ارائه فعالیت ها و پروژه های تکالیف خارج از مدرسه
- مهارت ایجاد فرصت های یادگیری متنوع براساس علایق و توانایی های فراگیرندگان
- مهارت درگیر نمودن دانش آموز با فناوری های جدید (IT)

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

برای اینکه صلاحیت ها و توانایی های معلم بستر ساز یادگیری مؤثر و کارآمد باشد، او باید از فرایند یادگیری دانش آموزان شناخت کافی داشته باشد و به ویژه کارکرد مغز و فرآیندهای آن را بشناسد.

۱.۶. مهارت ارتباط دادن به منابع

در عصر ارتباطات و فناوری اطلاعات یکی از مهمترین صلاحیت های معلمان، مرتبط کردن مفاهیم درس به منابع و مراجع خارج از کلاس و مدرسه است. دانش آموزان برای دستیابی به مهارت های ارتباطی و پژوهشی و برای یافتن اطلاعات و تکمیل یادگیری باید به مراکز و منابع اطلاعات علمی و آموزشی رجوع کنند. این اقدام روحیه جستجوگری و پژوهش را در آنان توسعه می دهد.

۲.۶. بسترسازی برای ایجاد سؤال در ذهن دانش آموزان

رویکرد آموزش در گذشته این بود که معلمان سؤال مطرح کنند و دانش آموزان جواب دهند و یا دانش آموزان سؤال کنند و معلمان پاسخ دهند؛ ولی امروزه تأکید بر این است که معلمان زمینه های مناسب تربیت دانش آموزان را فراهم نمایند و آنان را برای حل مسائل کمک کنند.

۳.۶. مهارت ایجاد نشاط در کلاس درس

برای لذت بردن از یادگیری و ارتقاء کیفیت آن، باید فضای نشاط و طراوت بر کلاس درس حاکم باشد. براساس تحقیقات انجام شده، در چنین فضایی امکان نوآوری و خلاقیت برای مریبان فراهم می شود. معلمان باید به جای ارائه همه جانبه معلومات، علایق همه جانبه را در دانش آموزان توسعه دهند و این امر مهم در محیطی سرشار از محبت و نشاط تحقق میابد.

۴.۶. تفکر مستندگویی (گفتار و نوشتار)

دانش آموزان باید عادت کنند که برای ارائه و بیان هر گونه اطلاعات (مفاهیم، فرضیه ها و تجارب و ...) با استناد بر منابع عمل نمایند و معلمان نیز فرهنگ مستندگویی را در دانش آموزان توسعه دهند. متأسفانه عملکرد نادرست نظام آموزشی موجب شده است که افراد جامعه بدون توجه به پژوهش و تجارب علمی دیگران نسبت به هر پدیده ای اظهار نظر می کنند و یافته های ناقص و غیرعلمی خویش را به عنوان یافته علمی تعمیم می دهند. مدارس وظیفه دارند برای بسترسازی و رشد روحیه مسئله محوری و پژوهش مداری و مستندگویی تلاش کنند.

۷. نتیجه گیری

در دین اسلام، نیاز آدمی به راهنمایی و هدایت از سوی افراد شایسته، امری مسلم، مستمر و پایدار است. انسان در طول تاریخ، به دنبال راهنمایی و مشورت با افراد بصیر و با تجربه بوده است. خدمات راهنمایی و مشاوره به تدریج با ایجاد تغییرات گسترده و نقش آفرینی سازمان ها و انجمن های علمی برای مواجهه فعال با نیازهای فردی، اجتماعی و فرهنگی و با تمرکز بر گروه کودک و نوجوان در حیطه های رشدی، شکل علمی و نظام مندتری به خود گرفت. نهاد آموزش و پرورش مسئولیت تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان را بر عهده دارد و انجام این مهم در سایه استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره به نحو مطلوب میسر می گردد. در این پژوهش پس از اشاره کوتاه به تبیین مفاهیم راهنمایی و مشاوره، رابطه بین آموزش و پرورش و راهنمایی و مشاوره بیان شد. برنامه های راهنمایی و مشاوره در مدارس باعث می شود تا دانش آموزان استعدادها و رغبت های خود را بشناسند. در این راستا اگر معلمان علاوه بر مهارت در روش های تدریس از فنون راهنمایی و مشاوره نیز مطلع باشند، می توانند به محض مشاهده علائم ناسازگاری و اشکال در یادگیری دانش آموزان، به رفع آن مبادرت ورزند تا از پیدایش رفتارهای نامطلوب پیشگیری شود. در پایان این پژوهش پیشنهادهای در جهت ارائه بهتر خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس ارائه می گردد:

- برگزاری کلاس های ضمن خدمت مشاوره برای معلمان.
- تلاش در جهت تامین منابع مالی برای به کار گیری مستمر مشاوران در همه مدارس آموزش و پرورش.
- تطبیق دادن مشاوره و اصول آن با زمینه های فرهنگی جامعه خودی و بومی کردن آن در کشور.
- موجود بودن و دسترسی به کتب تربیتی و روانشناسی و مشاوره در کلیه مدارس.

mph.sdcongress.ir

هشتمین همایش بین المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار

8th International Conference on
Management, Psychology & Humanities with sustainable development approach

- برگزاری دوره های کارآموزی و دانش افزایی مستمر و برپایی گردهمایی به جهت تبادل تجربیات و کسب یافته های جدید در مشاوره.
- تجلیل و ارزش گذاری به کار و اهداف مشاوره در مدارس به منظور گره گشایی از مشکلات و هموار نمودن مسیرهای تربیتی.
- ویژگی های مشاور مؤثر و کارآمد در مدارس:
- نسبت به نوع بشر نگرش مثبت داشته باشد.
- مهارت های برقراری ارتباط مناسب را بداند.
- توانایی انجام مصاحبه مشاوره ای خوب و انگیزشی را داشته باشد.
- توانایی اداره و اجرای جلسات مشاوره گروهی را داشته باشد.
- از دانش تخصصی مشاوره و روانشناسی و علوم انسانی برخوردار باشد.
- برنامه کار مناسب و متناسب با نیاز شاگردان، معلمان و والدین داشته باشد.

منابع

- [۱] قرآن کریم.
- [۲] حامد برآبادی؛ اسماعیل اسدیور و رویا باقری، ۱۳۹۲. مبانی راهنمایی و مشاوره در رشته علوم تربیتی، تهران، انتشارات مهر صبحان.
- [۳] عبدعلی بن جمعه حویزی، ۱۳۸۳. تفسیر نورالثقلین، جلد یک، قم، انتشارات دارالتفسیر.
- [۴] محمد محمدی ری شهری، ۱۳۸۱. منتخب میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی؛ قم، موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر.
- [۵] محمدجواد روشنفکر؛ منوچهر فضلی خانی؛ ابوالقاسم جامه بزرگ؛ محرم آقازاده؛ امیر مرادحاصل و اختر جمالی، ۱۳۸۴. احیای نقش راهنمایی و مشاوره ای معلمان، تهران، انتشارات تزکیه.
- [۶] منوچهر رجایی، ۱۳۹۱. رابطه تعلل ورزی آموزشی با اهداف پیشرفت، مجله اندیشه های نوین تربیتی، دانشگاه الزهراء، صص ۶۱-۷۵.
- [۷] شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰. مبانی نظری سند تحول بنیادین، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش.
- [۸] عبدالله شفیع آبادی، ۱۳۹۰. فنون و روش های مشاوره کودک، تهران، انتشارات ترمه.
- [۹] احمد صافی، ۱۳۶۸. اصول و فنون مشاوره و راهنمایی در دوره های تحصیلی، تهران، انتشارات رشد.
- [۱۰] نصرالله عرفانی، ۱۳۸۹. تدوین مدلی به منظور تبیین و تدوین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه سوم متوسطه شهر همدان، دانشگاه علامه طباطبایی، پایان نامه کارشناسی ارشد.